

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr inż. Roberta Tyma

**pt. *Nauczyciele edukacji zawodowej w szkołach ponadpodstawowych
w kontekście zmiany kształcenia zawodowego***

przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Marka Walancika, prof. AWSB

Ogólna ocena rozprawy

Przedłożona do oceny dysertacja doktorska podejmuje aktualną i ważną problematykę funkcjonowania nauczycieli edukacji zawodowej w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości szkolnictwa zawodowego w Polsce. Pragnę podkreślić, że wybór tematu rozprawy zasługuje na pochwałę, bowiem Autor analizuje rolę nauczyciela w kontekście systemowych reform, nowych wyzwań rynku pracy oraz oczekiwań społecznych wobec edukacji zawodowej, co jest autorskim, wartościowym wkładem w rozwój pedagogiki pracy i dydaktyki kształcenia zawodowego. Jest też powiązane z częstym podejmowaniem tych zagadnień w debatach oświatowych i coraz mocniej akcentowaną wizją nowoczesnej edukacji zawodowej, odpowiadającej na zmieniające się potrzeby społeczne i zmiany cywilizacyjne.

Podjęta w dysertacji tematyka mimo, że jest powszechnie znana i analizowana przez wielu badaczy, to nadal wymaga nowych, aktualnych opracowań i dociekań empirycznych. Stąd też przedstawiona do oceny dysertacja jest ważnym krokiem do wypełnienia refleksji naukowej nad funkcjonowaniem nauczycieli edukacji zawodowej, popartej aktualnymi ustaleniami empirycznymi. Dostarcza ona wiele cennych informacji na podjęty temat, co rodzi potrzebę upowszechnienia wyników przeprowadzonych badań w środowisku akademickim oraz wśród osób kreujących zmiany w edukacji zawodowej. Powyższe aspekty nadają ocenianej pracy doktorskiej wysokie walory poznawcze i aplikacyjne, wnosząc cenne konstatacje do praktyki edukacyjnej.

Struktura pracy

Przedłożona do recenzji rozprawa liczy 281 stron, ma prawidłową, przejrzystą strukturę typową dla opracowań teoretyczno-empirycznych. Zawiera wstęp, część teoretyczną (rozdziały 1-2), metodologiczną (rozdział 3), empiryczną (rozdziały 4-5) oraz podsumowanie i wnioski. Dobrze dobrana bibliografia obejmuje pozycje zwarte oraz artykuły naukowe polskie i obcojęzyczne. Literaturę źródłową można zakwalifikować do pedagogiki w tym pedeutologii, pedagogiki pracy, historii oświaty, a także do socjologii, ekonomii i psychologii. Należy podkreślić aktualność prezentowanych treści i ich znaczenie w konceptualizacji badań własnych. Poszczególne części pracy mają rozwiniętą strukturę wewnętrzną, co świadczy o starannym przemyśleniu omawianej tematyki.

Uwagi szczegółowe

Już we wstępie Autor poprawnie zdefiniował cel podjętych badań, zarysował pole problemowe, a także wyeksponował motywy podjęcia badań. Omówiony tu przegląd zawartości treściowej pracy pozwala zorientować się w kolejności podejmowanych analiz oraz sygnalizuje ich znaczenie dla teorii i praktyki pedagogicznej.

Pierwsze dwa rozdziały dysertacji tworzą teoretyczne ramy podjętych badań. Treści te w mojej ocenie świadczą o dobrych kompetencjach merytorycznych Autora. Pierwszy rozdział *Edukacja zawodowa w kontekście permanentnej zmiany* stanowi solidne tło teoretyczne dla dalszych analiz. Autor wnikliwie przedstawia zjawisko permanentnej zmiany jako kluczowy kontekst dla funkcjonowania współczesnego systemu edukacji zawodowej. Uwzględnia ujęcia socjologiczne, pedagogiczne oraz ekonomiczne, co świadczy o interdyscyplinarnym charakterze rozprawy.

Na szczególne uznanie zasługuje:

- trafne ujęcie złożoności przemian technologicznych i społecznych wpływających na konieczność redefinicji ról nauczycieli,
- analiza kompetencji i metakompetencji edukacyjnych.

Rozdział ten buduje mocne fundamenty do dalszego, pogłębionego rozważania problematyki nauczyciela jako podmiotu zmiany, a nie jedynie wykonawcy reform.

Tytuł drugiego rozdziału *Współczesne wyzwania szkolnictwa zawodowego* zapowiada koncentrację na problematyce współczesnych wyzwań stojących przed systemem szkolnictwa zawodowego. Jednak dwa pierwsze podrozdziały stanowią analizę historyczną rozwoju tego szkolnictwa, sięgającą do początków istnienia edukacji zawodowej, poprzez okres drugiej wojny światowej, czasy powojenne aż do roku 2020. Nasuwa mi się tutaj uwaga, że należałoby

w tytule rozdziału uwzględnić także aspekt historyczny prowadzonych analiz, do czego zachęcam Autora w przypadku publikacji wyników badań np. w postaci cyklu artykułów.

W dalszej części rozdziału Autor trafnie identyfikuje najważniejsze wyzwania stojące przed szkolnictwem zawodowym, do których zaliczył wyzwania: technologiczne, społeczne, systemowe oraz klimatyczne i lukę pokoleniową wśród nauczycieli. Poprawnie omówił znaczenie rozwoju sztucznej inteligencji, robotyzacji i automatyzacji dla organizacji edukacji zawodowej. Przedstawił także wybrane metody nauczania stosowane w edukacji zawodowej.

W części teoretycznej dysertacji Autor odpowiednio zdefiniował poszczególne kategorie i przedstawił wybrane teorie, prawidłowo zidentyfikował oraz objaśnił omawiane zjawiska i problemy, umiejętnie posługując się terminologią z podjętej dziedziny. Wykazał się umiejętnością adekwatnego doboru literatury przedmiotu i pogłębionej jej analizy. Dlatego tekst ten jest przejrzysty i konkretny. Niewielkim mankamentem jest nieco rozbudowany styl pisarski – miejscami warto byłoby dążyć do większej zwięzłości wypowiedzi.

W kolejnym, trzecim rozdziale Autor zawarł podstawy metodologiczne badań własnych. Poprawnie sformułował przedmiot i cel badań oraz uzasadnił potrzebę ich przeprowadzenia. Przedmiotem badań uczynił rolę nauczycieli przedmiotów zawodowych w edukacji zawodowej w szkołach ponadpodstawowych. Celem badań było zbadanie i opisanie roli jaką pełnią nauczyciele edukacji zawodowej w szkołach ponadpodstawowych w kontekście zmiany kształcenia zawodowego. Problem główny badań zawarł w pytaniu: Jaka jest rola nauczycieli przedmiotów zawodowych w kształceniu zawodowym w zmieniającej się szkole zawodowej ponadpodstawowej? W odniesieniu do niego sformułował pytania szczegółowe dotyczące trzech prób badawczych: (1) nauczycieli przedmiotów zawodowych – 6 pytań, (2) uczennic i uczniów szkół zawodowych – 5 pytań oraz (3) doradców zawodowych i pracodawców – 5 pytań. Uważam jednak, że lepszym rozwiązaniem byłoby sformułowanie jednej puli pytań adresowanych do wszystkich badanych podmiotów edukacyjnych, bo w konsekwencji dalsze analizy były prowadzone łącznie na podstawie deklaracji i opinii poszczególnych prób badawczych, zgromadzonych z zastosowaniem metody sondażu diagnostycznego przy użyciu ankiety i wywiadu nieskategoryzowanego.

Wybór strategii ilościowo jakościowej poprawny, uzasadniony tematyką badań. W tym miejscu proszę o wyjaśnienie, na jakiej podstawie Autor zrezygnował z przedstawienia hipotez do warstwy ilościowej badań oraz zmiennych i ich wskaźników.

Badaniami Doktorant objął 223 uczennice i uczniów techników, 54 nauczycieli przedmiotów zawodowych, 7 doradców zawodowych, 8 pracodawców. Warto więc informację o typie badanych szkół zasygnalizować już w tytule rozprawy (np. poprzez dopisek „na

podstawie badań przeprowadzonych w technikach w latach ...lub na terenie...). Obecny tytuł informuje o badaniach edukacji zawodowej w szkołach ponadpodstawowych, które w systemie oświaty obejmują obok technikum również szkoły branżowe I i II stopnia.

Charakterystyka badanej próby poprawna. Szkoda, że wskazane tu zmienne nie zostały uwzględnione w dalszych analizach jako ewentualne czynniki różnicujące wyniki badań (np. płeć, miejsce zamieszkania, zainteresowania, status rodziny, odległość szkoły itp.).

Rozdział czwarty *Edukacja zawodowa w zmieniającym się świecie oraz rola nauczycieli edukacji zawodowej – wyniki i analiza badań własnych* zawiera pogłębioną analizę obaw uczniów związanych z wejściem na rynek pracy, a także samooceny wiedzy nabytej w szkole na temat współczesnych wyzwań związanych z technologiami. Okazało się, że nauczyciele przedmiotów zawodowych wykazali się najwyższą świadomością życia w ponowoczesnym świecie i „równocześnie wypracowują postawy radzenia sobie z wszelkimi problemami wynikającymi z tego stanu rzeczy” (s. 141-142). Badani pracodawcy nie dostrzegają głębszego znaczenia zmian w kontekście edukacji zawodowej (s. 141). W rozdziale tym Autor przedstawił również analizę motywacji w kształceniu zawodowym z uwzględnieniem opinii poszczególnych prób badanych osób. Analiza ilościowa wzbogacona jest cytatai z wywiadów oraz syntetycznymi uogólnieniami. Autor z powodzeniem łączy dane empiryczne z wcześniejszymi rozważaniami teoretycznymi, co świadczy o integracji wiedzy.

Rozdział piąty *Nauczyciele edukacji zawodowej w szkołach ponadpodstawowych* stanowi próbę refleksji nad kondycją i przyszłością zawodu nauczyciela edukacji zawodowej. Autor przedstawia zarówno silne strony, jak i bariery rozwojowe tej grupy zawodowej, w tym:

- osobowość i cechy charakteru nauczycieli przedmiotów zawodowych,
- wybrane metody nauczania stosowane przez nauczycieli,
- rolę nauczycieli w edukacji zawodowej,
- postulaty i kierunki zmian w odniesieniu do edukacji zawodowej.

W prowadzonej analizie uwzględnia wypowiedzi wszystkich badanych podmiotów zaangażowanych w proces kształcenia zawodowego i zainteresowanych jego efektami. Narracja prowadzona w tym rozdziale odzwierciedla interesujący i wartościowy poznawczo materiał empiryczny.

Oceniając zawartość rozdziału piątego warto podkreślić, że Autor poprawnie przeprowadził proces analizy zgromadzonego materiału empirycznego, ukazując elementy funkcjonowania nauczycieli edukacji zawodowej. Na podstawie analizy zgromadzonego materiału empirycznego sformułował trafne podsumowanie i wnioski. Rozdział ten pełni istotną funkcję aplikacyjną — zawiera konkretne rekomendacje dla polityki edukacyjnej,

doskonalenia nauczycieli, a także samych szkół zawodowych. Cenne są również refleksje dotyczące potrzeby nowego modelu wspierania kadry dydaktycznej, odpowiadającego realiom zmieniającego się społeczeństwa.

W obszernej bibliografii Autor uwzględnił wartościowe opracowania polskie i obcojęzyczne. Zamieszczone w pracy tabele i wykresy wspomagają eksplanacyjną warstwę treści, a ich spis zawarty w końcowej części pracy ułatwia czytelnikowi szybkie odszukiwanie interesujących zagadnień. Do pracy dołączony jest aneks zawierający wzory narzędzi badawczych. Styl narracji Doktoranta oceniam na ogół pozytywnie, jednak w tekście składanym do druku warto bardziej zadbać o stronę techniczną warsztatu pisarskiego. Zdarzają się bowiem w dysertacji potknięcia, które nie powinny powtarzać się, gdyby Doktorant w przyszłości publikował omówienie wyników badań.

Konkluzja

Praca doktorska mgr inż. Roberta Tyma pt. *Nauczyciel edukacji zawodowej w szkołach ponadpodstawowych w kontekście zmiany kształcenia zawodowego* prezentuje dobry poziom naukowy, łączy analizę teoretyczną z pogłębionymi badaniami empirycznymi. Autor wykazuje się samodzielnością myślenia oraz formułowania trafnych wniosków i praktycznych rekomendacji. Zrealizował założone cele, a konkluzje i rekomendacje są tego potwierdzeniem. Dysertacja może stanowić inspirację do dalszych poszukiwań badawczych, dotyczących funkcjonowania nauczycieli edukacji zawodowej, zwłaszcza w kontekście zmian i wyzwań stających przed szkolnictwem zawodowym.

Recenzowana rozprawa spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r. poz. 742 z późn. zm.). **Wnoszę więc o jej przyjęcie i dopuszczenie pana mgr. inż. Roberta Tyma do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Gracjanę Sienkiewicz

